

УДК 343.9

НАСИЛЬСТВО В ГРАБЕЖІ (ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ)

Храмцов О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Здійснений кримінально-правовий аналіз злочину, передбаченого частиною 2 статті 186 КК України. Визначені основні характеристики фізичного та психічного насильства, як обов'язкових ознак об'єктивної сторони насильницького грабежу. Надані авторські рекомендації щодо вдосконалення відповідного законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування.

Ключові слова: злочини проти власності; насильницький грабiж; фізичне насильство; погроза застосування фізичного насильства; злочин з матеріальним складом; злочин з формальним складом; суб'єктивне ставлення.

Аннотация: Осуществлен уголовно-правовой анализ преступления, предусмотренного частью 2 статьи 186 УК Украины. Определены основные характеристики физического и психического насилия, как обязательных признаков объективной стороны насильственного грабежа. Даются авторские рекомендации по усовершенствованию соответствующего законодательства об уголовной ответственности и практики его применения.

Ключевые слова: преступления против собственности; насильственный грабeж; физическое насилие; угроза применения физического насилия; преступление с материальным составом; преступление с формальным составом; субъективное вменение.

Annotation: The criminal law analyses of a crime under Part 2 of Article 186 of the Criminal Code of Ukraine were implemented. The article is determined main characteristics of physical and mental violence, as the essential characteristics of the objective side of the violent robbery. The author's recommendation for improving the legislation on criminal liability and its practical application has been given.

Key words: crime against property; violent robbery; physical violence; threat of physical violence; crime with the material composition; subjective imputation.

«Насильство», як кримінально-правова категорія, має важливе значення для характеристики цілої низки злочинів. Ці злочини розміщені в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Це стосується і злочинів проти власності. Насильство характеризує об'єктивну сторону таких злочинів проти власності, як розбій, вимагання, погроза знищення майна. Ч. 2 ст. 186 КК України передбачає кримінальну відповідальність за насильницький грабiж, тобто грабiж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства. Тобто фізичне насильство та погроза його застосування характеризують спiсiб вчинення цього злочину.

Питанню кримінально-правової оцінки фізичного та психічного насильства при грабeжi присвячено велику кількість наукових робіт. Цією проблемою зокрема займалися: Ю.В. Баулін, Л.Д. Гаухман, Г.К. Костров, В.М. Куц, І.В. Самощенко, І.В. Дітріх, І.І. Гуня та інші. Їх роботи були присвячені визначенню ознак фізичного та психічного насильства і урахування останніх при кваліфікації дії винних осіб.

Разом із тим у науці, спостерігається неоднозначність думок з таких питань: кримінально-правової оцінки дії при грабeжi, які визначаються як «ривок»; визначення обов'язкових об'єктивних та суб'єктивних ознак погрози при насильницькому грабeжi; встановлення розділу, в якому повинна знаходитись відповідна кримінально-правова норма; визначення моменту закінчення насильницького грабeжу. Дискусії, які виникають мають не тільки теоретичне значення, а і впливають на практику

застосування норми закону про кримінальну відповідальність.

Метою статті є надання авторських рекомендацій по вказаним вище питанням і вдосконалення відповідного законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування.

Фізичне насильство при вчиненні насильницького грабeжу є способом заволодіння або утримання майна, супроводжується заподіянням легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, завданням фізичного болю (при нанесенні ударів, побоїв або вчиненні інших насильницьких дій), обмеженням чи позбавленням волі. При з'ясуванні питання про інтенсивність насильства, чи було воно таким, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, необхідно виходити не лише з фактичних наслідків, а й з способу його вчинення. Слід зазначити, що і позбавлення або обмеження волі слід визнавати фізичним насильством. Обмеження або позбавлення волі потерпілого при грабeжi, якщо ці дії з боку винного були спрямовані на позбавлення можливості чинити йому опір або перешкодити вилученню майна, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 186 КК.

Необхідно звернути увагу на кваліфікацію дій при викраденні чужого майна, які в судовій практиці отримали назву «ривок». Розкрадання чужого майна в такий спiсiб є частими випадками грабeжу і характеризується різким вириванням чужого майна. У слідчій і судовій практиці кваліфікація таких викрадань викликає певні труднощі. При скоєнні розкрадання в такий спiсiб, винний здійснює різкий, поривчастий рух і застосовує певну фізичну силу. Такі дії спрямовані на викрадення чужого майна і характеризують спiсiб заволодіння майном. Це

свідчить, що застосована фізична сила при таких діях не завжди рівнозначна фізичному насильству, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Наприклад, злочинець, перебуваючи в магазині, вириває з рук потерпілої сумку і намагається втекти. Такі дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 186 КК. Прикладом цього є злочин, вчинений А., який перебуваючи в міському парку вирвав з рук потерпілої сумку з речами та намагався втекти. Але був затриманий. Його дії правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 186 КК України [1].

Однак бувають і інші випадки, коли зусилля, застосовані при «ривку», одночасно супроводжувались посяганнями на здоров'я потерпілого, і винний свідомо йшов на це. Таке зусилля розцінюється як фізичне насильство і кваліфікується як грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Наприклад, виривання майна, що утримується потерпілим з вивертання його руки, утворює фізичне насильство, оскільки винний свідомо вибрав такий спосіб злочину, за допомогою якого спричиняється шкода здоров'ю потерпілого. Інший випадок, коли насильство застосовується перед заволодінням майном. Прикладом цього є вирок Лутугінського районного суду Луганської області. Суд визнав такі дії насильницьким грабжем і призначив особі відповідне кримінальне покарання [2].

Якщо ж зусилля при «ривку» призвели до спричинення потерпілому тілесних ушкоджень, які наміром винного не охоплювалися, але передбачати які він міг і повинен був, то виникає сукупність злочинів у вигляді грабежу, не поєднаного з насильством, і злочину проти особи, скоєного з необережності. Наприклад, винний вириває у перехожого сумку в той час, коли на вулиці ожеледь, і від несподіваного ривка потерпілий втрачає рівновагу і падає, внаслідок чого отримує травму.

Отже, можна зробити висновок, що при кваліфікації грабежу, вчиненого шляхом виривання майна, необхідно враховувати спрямованість, інтенсивність і мету фізичних зусиль, що застосовуються винним.

Психічне насильство при грабежі полягає в погрозі з боку винного застосувати до потерпілого або інших осіб, які намагаються перешкодити викраденню, фізичного насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Погроза характеризується погрозою спричинення потерпілому фізичного болю, нанесенні ударів, побитті, обмеженні або позбавленні волі. В юридичній літературі вирішення питання про кваліфікацію дій злочинця, спрямованих на заволодіння майном і пов'язаних із застосуванням психічного насильства, вирішуються по-різному. Л. Д. Гаухман дає кваліфікацію таким діям у залежності від того, чи була така погроза сприйнята потерпілим [3, с. 22]. Погроза, не сприйнята особою, якій вона адресована, або сприйнята як нездійсненна, не може примусити до чогось. На це аргументовано відповідає Г. К. Костров, який зазначає, що за таких умов виходить лише з факту сприйняття погрози потерпілим, означало б вирішувати питання про характер злочину і ступень відповідальності винного

в залежності від випадкових обставин [4, с. 9]. Погроза застосування насильства при грабежі повинна бути дійсною і реальною.

На наш погляд, цікавим питанням є особливості психічного ставлення злочинця до висловленої ним невизначеної погрози. Тобто слід встановити, чи бажав злочинець викликати побоювання у потерпілого. Як зазначає Ю. В. Баулін, інше рішення не відповідає закріпленому в ст. 62 Конституції України і ч. 2 ст. 2 КК принципу «суб'єктивного ставлення» [5, с. 33]. У свою чергу, І. В. Самошенко наголошує, що такі об'єктивні обставини як: обстановка, спосіб, місце, час та інші є якісними ознаками діяння, предметом усвідомлення умислу злочинця. Його свідомістю охоплюється факт того, – як буде сприйнята подібна погроза потерпілим. Цей критерій має перевагу при конкуренції між спрямованістю дій винного і суб'єктивною їх оцінкою потерпілим [6, с. 58-59].

Ми підтримуємо думку О. І. Дітріх, яка вказує, що у випадках коли при розслідуванні кримінальної справи неможливо встановити ступінь заподіяної шкоди при таких погрозах, то вчинене слід кваліфікувати на користь обвинуваченого, виходячи з презумпції невинуватості [7, с. 115].

Судова практика визначає, що дії по застосуванню насильства при грабежі можуть передувати вилученню майна, бути застосованими одночасно або безпосередньо після такого вилучення. Так, відповідно до абз. 3 п. 4 Постанови ПКСУ № 10 від 06.11.2009 р. дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, незважаючи на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном, належить кваліфікувати як грабіж, а у разі застосування насильства чи висловлювання погроз його застосування – залежно від характеру насильства чи погроз як грабіж чи розбій. Грабіж визнається насильницьким за умов, що застосоване насильство було способом заволодіння майном або утримання його безпосередньо після такого заволодіння. Тому дії не можуть бути кваліфікованими як грабіж, коли насильство застосовується з метою уникнення затримання після закінчення крадіжки. Таким чином, кваліфікація дій винного залежить від того, чи має він намір закінчити вилучення і заволодіння чужим майном, будучи поміченим. Якщо винний відмовляється від доведення злочину до кінця, його дії повинні кваліфікуватися як замах на крадіжку майна. Якщо винний продовжує свої дії по вилученню та заволодінню майном, його дії кваліфікуються як грабіж. Якщо грабіж супроводжується застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, то дії утворюють кваліфікований вид грабежу (ч. 2 ст. 186 КК України).

Останнім часом лунають пропозиції про зміни редакції статей КК, які передбачають кримінальну відповідальність за насильницький грабіж, розбій та вимагання. Так, І. І. Гуня вважає, що для посилення кримінальної відповідальності за насильницький грабіж, а також підвищення ефективності кримінально-правової норми про відповідальність за його вчинення, є доцільним визнання його злочином із формальним складом та виокремлення в самостійну

статтю закону про кримінальну відповідальність. З цієї метою ним пропонується включити до розділу VI Особливої частини КК України статтю 186-1 у такій редакції: «Застосування з метою негайного заволодіння чужим майном або правом на таке майно насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я людини або знищення чи пошкодження з цієї метою чужого майна у значних розмірах, або погроза такими діями чи розголошенням небажаних для потерпілого відомостей з такою метою... [8, с. 172]. На наш погляд, така редакція викличе серйозні труднощі при кваліфікації такого роду дій. Окрім того, використання такого впливу на потерпілого, як погроза розголошенням небажаних для потерпілого відомостей є достатньо неконкретною. На наш погляд, більш правильним є використання терміну «відомості, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці».

Таким чином, фізичне та психічне насильство як кримінально-правові категорії мають свої особливості в різних злочинах. Це стосується і злочинів проти власності, зокрема насильницького грабежу. Цими особливостями є:

1) При кваліфікації грабежу, поєданого з фізичним насильством обов'язково слід ураховувати спрямованість, інтенсивність і мету фізичних зусиль, що застосовуються винним. Це істотно впливає на кваліфікацію таких дій.

2) Погроза застосування насильства при грабежі повинна бути дійсною і реальною. Про це свідчить ціла низка обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру. При цьому, суб'єктивне ставлення потерпілого до погрози не повинно відігравати головну роль.

3) Насильницький грабіж повинен мати саме матеріальний склад злочину і його виділення в окрему кримінально-правову норму є недоречним.

4) Об'єктивна сторона насильницького грабежу може характеризуватися і іншими видами погроз, окрім погрози застосування фізичного насильства. Наприклад, погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці. Такі погрози здійснюють не менший психічний вплив на потерпілого.

Згідно з цим, слід внести відповідні зміни до норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за насильницький грабіж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Котовського міжрайонного суду Одеської області. Кримінальна справа № 1-183 / 2009 р.
2. Архів Лутугінського районного суду Луганської області. Кримінальна справа № 1-78 / 2009 р.
3. Гаухман Л. Д. Насиліе при грабеже, разбое и вымогательстве / Л. Д. Гаухман // Советская юстиция. – 1969. – № 2. – С. 22-23.
4. Костров Г. К. Психическое насиліе при разбое и грабеже / Г. К. Костров // Советская юстиция. – 1970. – № 11. – С. 9-10.
5. Баулин Ю. В. Уголовное право Украины: современное состояние и перспективы развития / Ю. В. Баулин // Уголовное право в XXI веке: материалы Международной научной конференции (г. Москва, юридический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 31 мая – 1 июня 2001 г.) – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 30-35.
6. Самощенко И. В. Понятие и признаки угрозы в уголовном праве: монография / И. В. Самощенко. – Х.: Издатель СПД ФЛ Вапнярчук Н. М., 2005. – 120 с.
7. Дітріх О. І. Насильство в складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / О. І. Дітріх. – К., 2009. – 212 с.
8. Гуня І. І. Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / І. І. Гуня. – Х., 2012. – 210 с.